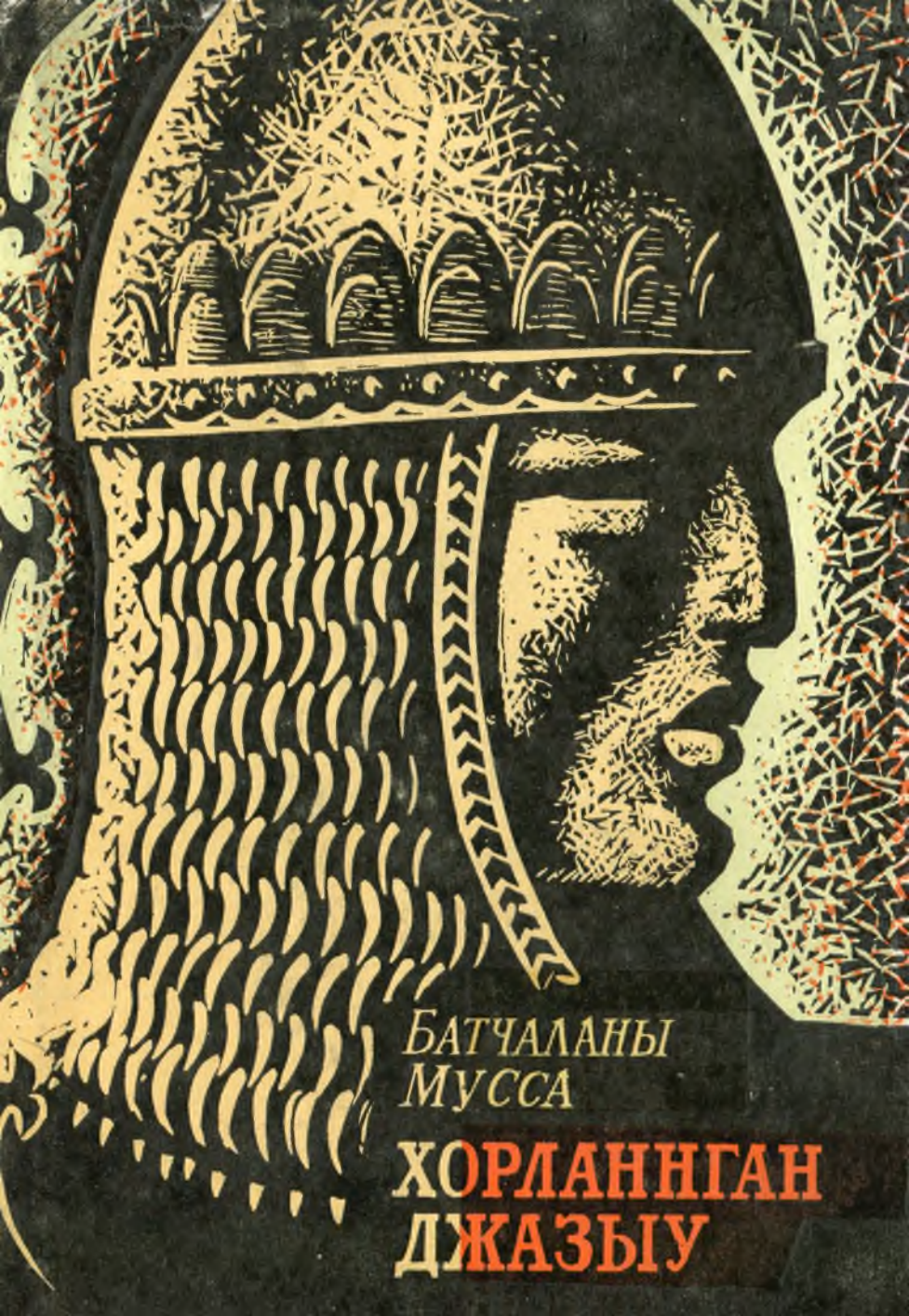

БАТЧАЛАНЫ
МУССА

**ХОРЛАННГАН
ДЖАЗЫУ**

**Ставрополь китаб
басманы
Къарачай-Черкес бёлюмю
Черкесск, 1975**

БАТЧАЛАНЫ МУССА

ХОРЛАНГАН ДЖАЗЫУ

ДРАМАЛЫ
ПОЭМА

Художник КРИЦКИЙ Н. Г.

кар. 1653-8

Ставрополь کتاب басمانی
© Кырачай-Черкес бёлюмю, 1975.

БИЗГЕ КЁРЮННЮКЛЕ:

Д ж а з ы у.

Ш а у х а л — к ъ а р т б и й.

Н а у р у з — д ж а ш ы.

М ё л е к — б и й ч е с и.

Л е й л а — Н а у р у з н у с ю й г е н и.

Б а т ы р б е к — м а л к ѡ а р а с ѣ р б а ш -
ч ы н ы д ж а ш ы.

Б о т а й — Ш а у х а л н ы с а у у т ч у с у.

БИРИНЧИ БЁЛЮМ

БИРИНЧИ КЁРЮНЮУ

Д ж а з ы у.

Да-а! Кириб келиб, олтурушуб турасыз!
Келликледен биригиз да кьалмагъансыз!
Келмезликле болгъандан а бююн бери
кишини да басмагъанды аягъы!
Энди сизге, нек келгенсиз деб сорсам,
да кесибииз алай келдик, демегиз.
Бош айтмагъыз, келмегенсиз кесигиз,
барыгъызны мен келтириб турама.

Ол къаракъаш, къара кёзлю къызчыкъны
къатындагъы бурма чачлы ашхулан:
«Мен къоймайын келтиргенме!»— десе да,
Ийнанмагъыз, бош айтады, ант этдир:
къызчыкъны да, ашхы джашны кесин да
бюгюн бери мени кючюм келтиргенд.

Бек кёб джаш да болур бюгюн кюрешген
Бек кёб кызыны, тартыб-созуб, келчин, деб.
Мен айтмасам, созгъандан а не келсин?!
Мен айтмасам, хо демейди киши да.
Мен айтсам а—болмай къалмайд бир зат да!

Ма, сёз ючюн, эркишиле бёркле кийиб
келгенсиз,
бёрклеригиз урлансынла, десем мен,
барыгъыз да джалан башлай къаллыкъсыз!

Да бу залим кимди? — дей да болурсуз,
сиз таныгъан Бийнёгерлей къатышыб,—
шайтан тюлме, джин-мин деген туююлме,
тюлме кийик, ышаннга салыб атаргъа,
саулукъ марал туююлме,
эмчегимден тартаргъа,
Апсатыны кызычыгъы да туююлме!
Джазыу деген бир зат барды — олма мен!
Джа-зыу-ма мен!!!
Адам инсан болгъанны
къолгъа джыйыб, ычхындырмай турама.

«Джылачыгъыз!» — десем мен,
джылаб-сарнаб башлайсыз.
«Бир кюлчюгюз!» — десем мен,
кюлюб-ышарыб башлайсыз.

«Къашычыгъыз!»— десем мен,
джелкегизни къашыйсыз,
«Чючгюрюгюз!»— десем а,
бурун кичиб башлайды.

Джер юсюнде мен джетмеген джер джокъду,
бусагъатда Къарт-Джурт элге барама!
Баргъаным да аны ючюндю, сорсагъыз,
Намыс деген бир зат барды, билесиз,
ол адамны керти бийи менме, дейд.
керти адам мен айтханны этед, дейд.
Ол тюзмюдю? Уллумуду сый-намыс?
Кесим кёрюб, сие эдим билирге.
Таулуланы джаула бла туюшдюрюб,
уллуланы сабийле бла сёлешдириб,
керти джашха керти къызыны суюдюрюб,
бир къарайым Къарт-Джурт элде сейирге...

Кёб сёлешдим! Сёзню къоюб, энди мен,
эрлей учуб, озуб кетген
заманланы джетейим,
Шаухал бийни къаласына кирейим.

Бир беш джюз джыл мындан алгъа
болгъан затны джабыб тургъан бу джабыу
терк огъуна бусагъатдан ачылыб,
кёзюгюзге озгъан джашау кёрюнсюн!

(Джабыу ачылады. Эркин, джарыкъ мекам. Къабыргъада уллу
кюйюз. Кюйюзде — кюмюш салынган сауут-саба. Шаухал
джатыбды. Къамасын, не бла эсе да ышыб, джылтыратыргъа
кюреше турады. Джазыу аны къатында сирелнб тургъанлыкъ-
гъа, анга да, кишиге да кёрюнмейди. Джазыуну кийимлери
да, сыртында эки къанаты да кём-кёкдюле.

Танг кёб болмай атханды).

Д ж а з ы у.

Къарт Шаухалны джашаууну джарымын
кёб джаула бла сермешдире ётдюрдюм,
энди жарлы бир кесекчик солусун деб,
белине да, бутуна да чанчхы салыб,
талай кюнню къобалмазча джатдырдым.
Джатханлыкъгъа, тынч джаталмайд жарлы
джан,
сауутуна-сабасына къарамайын туралмайд.
Кърымдан аскер чыкыгъан хапар
эштдиртгенме,
андан бери ол хапаргъа къайгылыд,
джашла ийиб, ауушланы сакълатад.
Энди Мёлек—къарт бийчеси—кирсин да
биягъынлай келин къайгы джангыртсын.

М ё л е к.

(Олсагъатлай босагъа юсюнден къараб).

Киши! Мени
чакъырдынгмы?
Къулагъыма
таууш келиб,
келеме..

Ш а у х а л.

Огъай, тейри!
Чакъырмадым.
Кирдинг эсе,
олтур былай,
сирелме..

М ё л е к.

Къалайд белинг?
Къыйнадымы?

Ш а у х а л.

Джукълатмады
энтда, тейри.
Быллай чанчхы
кирге эди
душманнга.

М ё л е к.

Мени сорсанг,
мен да, тоба,
сагъыш эте,
кёз къысмайын,
чыкъдым тангнга.

Ш а у х а л.

Ачахматны айбат къызы!
Башы болгъан
Сагъыш этмей къалай
турсун?!

Не сагъышла
этиб чыкъдынг?
Айтчын манга...

М ё л е к.

Тебретгенсе селекенги..
Бош сёзле бла
баш аурутма,
тилейме.

Ш а у х а л.

Бек сёзлени
сен айтырменг?!

Эринлени къаты кысыб,
къулакъланы
кёкге-кёкге
тирейме...

М е л е к.

Бел чанчхынга
къулакъ чанчхы
къоша болур
хар кюн сайын,
былай чёгюб,
этиб тургъан
дауурум...

Не болса да,
бек разыем,
айтханыма кълуакъ
салсанг,
бир джанына бола эсе
аурууунг...

Сен айтханча сабийликден
джашчыкъ эртде
озгъанды .
бир-эки деб,
Мен санау бла
джыйырма бла
эки джылы
толгъанды..

Ш а у х а л.

Иш джылда тюлд,
иш болумдад...

М ё л е к.

Болумуна
не сёзюнг бард?
Шохха шохлукъ,
джаугъа джаулукъ
этер кирик
болгъанды...

Ш а у х а л.

Андан ары
айтырынгы
мен айтайым:
учхан къушну,
мычымайын,
джерет кирик
болгъанды!!!
Джетген джерде,
джунчумайын,
толу джууаб
этер кирик
болгъанды.

М ё л е к.

Кюлме, киши!
Сеп кюлсенг да,
керек джерде

ол айтыры,
этерин да
толусу бла
биледи...

Ш а у х а л.

Суугъа кирсе,
балыкъ кирик
джюзеди,
атха минсе,
атны белин
бюгеди...
Алайды да?!

М ё л е к.

Алайды!

Ш а у х а л.

Къолан ийнек бузоучугъун
махтайды!
Сорчун элде
хар анагъа —
къайсы джаш да
кёкде джаннган
нюр джулдузгъа
ушайды...

М ё л е к.

Элде хар джаш
джулдуз эсе,

мени джашым,
бир ишексиз,
айды.

Д ж а з ы у.

Тюзюн айтсам, бий бийчеден
аз суймейди баласын.
Бир-бирледе Мёлек айтхан затлагъа
къаршчы тургъан адетчиги бард ансы
Менме аны ол адетге юретген.
Чырт билмейле экиси да не барымы, не
джогъуму.
Билмеселе, билмесинле—этедиле айтханымы
ийнанмагъан къараб турсун, экисин
бусагъатдан бир-бирине этейим.

Ш а у х а л.

Болдунг, къатын!
Къартлыкъ джетиб,
озуб бармайд
Наурузну заманы.
Ай эсе да,
кюн эсе да,
кёзюу келсе,
бир джамарбыз
биз аны.
Сакъалыма
битиб турма,
тура-турсун

джаш бир кесек,
хата джокъду,
къатсын саны.

М ё л е к.

Сени санынг
андан бекми
къатхан эди,
келгенингде
алыб мени?!

Ш а у х а л.

Башлагъанса...
Бир башласа,
не сейирди,
тохтай билмейд
Ачахматны
тирмени...

М ё л е к.

Сакъалынга
тюк чыкъгъынчы
тёзмегененг...

Ш а у х а л.

Тирмен кетди,
Тирмен барад...
Юй бийчеси,
джаншакъ болса,
сакъал-мыйыкъ

чыкыгынынча,
эркишини
баш туюктери
агырады..

М ё л е к.

(кетиб тебейди).

Джаншамазем,
тую оноуун
кесинг этсенг
джашынгы..
Мен кетейим:
мындан ары
агыртмайым
башынгы..

Д ж а з ы у.

Къатын, къатын!
Мен эркинлик
бермегенме
кетерге.
Асыры бек да
чибинлеме,
Шаухал болур
теберге.

(сермеб тутуб, чайкъалыб баргъан этегин тебсини
аягына илиндиреди).

Ш а у х а л.

Бери къайтчы!
Чёкчюн былай!
Тюйме къаш-баш—
айтханынга
къулакъ салдым...

Мен кесим да
джашха къайгъы
этмеймеми?
Бош боласа
кёлкълалды.
Хар кюн сайын
сакълалыма битмесенг да,
бек ангылайма
бизге келин —
джашха кълатын
керегин,
мен ол ишни
бир кюннге да
созмаз эдим,
бусагълатда
Кърым джанына
тынчлыкъ табса
джюрегим...

М ё л е к.

Биз экибиз туугълунчу да,
киши тынчлыкъ
кърим ханладан

табмагъанды
не кыйыш, не джай...
Кърымдан къоркъуб,
киши къатын
алмай турса,
сабий табыу
адет тохтаб,
тюб болургъа болур эди
Къарачай...

Шаухал.

Эбзеледен ол ыйыкъда
келген хапар
керти болур
деб, къоркъгъанлай
турама.
Бир кёзюм бла
джукълаб кече,
бир кёзюм бла,
элге кыуугъун келемид
деб,
къарагъанлай
турама.

Джазыу.

Тейри, Шаухал, айыб этме, хапар кертид,
Кърымны ханы дерт унутуб къоярча тюлд,
Былтыр къачда эгечини кичи джашы
Къарачайгъа юч джыйырма атлысы бла

джасакъ джыя, келе келиб,
тау эллени къанын ичиб, озгъанды,
башсыз болуб, Қърымгъа къайтмай
къалгъанды.

Қъарт-Джурт элни тонаб кетген кюнюнде
кёкюрегинден узун садакъ киргенди,
къара къама баш токъмагъын юзгенди...
Аслан-Герий, толу хапар билмесе да,
ахлыларын ким сойгъанын сезгенди...
Қыш кетгинчи сакълаб туруб, энди джай,
Ауушлада къар эритиб, джол ачыб,
Қъарачайгъа ийдиртгенме аскерин.

Ш а у х а л.

Қъоркъарча зат
джокъ эсе да,
ким биледи,
кёрейик,
буюрулгъан
боллукъ болур,
къоба эсем,
къоркъмайыкъ да,
келин излей
тебрейик...

М ё л е к.

Қъарайма да,
аллай ишден
джашчыкъ кеси
къутултханчад
экибизни.

Джаратханча
кёрюнеди
Адурхайны джангыз
къызын —
Лейла деген
кёккёзню.

Д ж а з ы у.

Тюз айтады,
сюйдюргенме
Наурузгъа
Лейланы.

Ш а у х а л.

Билгичингми
барды, къатын?!
Къайдан билдинг
сен аны?!

М ё л е к.

Чоппалада
Той болгъан кюн
джашны къызгъа
къарагъанын
кёргенем...
Хар атламын,
эслетмейин,
мангылай тюбден

марагъанын
кѳргенем...
сен да мени
Бир заманда
тамам алай
марай эдинг.
башха болмай,
кишдикча.

Д ж а з ы у.

Къарачыгъыз
къарт Шаухалгъа:
джарлы, джунчуб,
къызыл болду,
тишликча...
Къарт бийче уа,
не эсе да,
унамайды
джаш заманын
унутургаъ...

Ш а у х а л.

Тейри, къатын,
бир табсыз кюн
чырт артынга
турлукъ тюлсе,
сен адамны
джунчутургъа.
Адурхайны
къызындан а
не таныдынг?

Излеймеди
ол кишдикден
кьутулургъа?

Мёлек.

Таныгъаным алай эди:
чырт огъайы
болмагъанча
терк огъуна
тутулургъа.

Д ж а з ы у.

Тутдурлукъма!
Чырт кьоркъмагъыз!

Ш а у х а л.

Алай болсун,
алай болсун!
Къарайма да
бурну бла
суу ичмейди,
сайлай билед
бизни джашкой:
Къыз келинлик
этелликди —
онглу юйденди,
терк огъуна
къурайыкъ той.
Иш бишерге
таблыгъы бард —
сабийликден

джан татахымд
Адурхай.
Онглу кишид,
тенг ёсгенбиз,
энди джууукъ
болургъа да
дерик болмаз
эшта, огъай.

М ё л е к.

Нек огъай дейд?!
Къарачайда
Ким табылыр
сен джиберген
келечини
къайтарырча
бизге къурлай?!

Ш а у х а л.

Сени айтханынг
тюз эсе да,
бу семиртиб
сёлешиучю
къылыкъны кьой,
бусагъатдан
хазырланыб
башла, къатын,
тёшсгимден тура эсем,
этейик той.

Д ж а з ы у.

Айхай, Шаухал, адам этген ашхы мурат,
толуб бармайд, башха чырмау чыгъад да.
Той-моюнг унутурча этгенме,
Кърымны ханы сизге ийген атлы аскер
кенг ёзенни джортуб келе турады..

Эшитмеймисе,
акъ къалангы башындан
бир огъурсуз къара къаргъа кычырад?!
Джаш бла кызыны тойсуз-джолсуз
бир таб кече тюбетиргед
аллындан да акъылым.

Той десенг а,
Дуут тюзде
бир башха той
боллукъду,
Эки кюнден
Дуут джалпакъ
кызыл къандан
толлукъду.

Ол затланы къайдан билгин
сен алкъын?
Джаш сауутчунг—джигит Ботай, кирсин да,
толу хапар айтсын сеннге
бусагъат.

ЭКИНЧИ КЕРҮНҮҮ

(Кеси атлаялмай, бир джанындан Науруз тутуб, болушуб,
Ботай кириб келеди. Юсю-башы къан джугъуду).

М ё л е к.

Батыр Ботай!
Не къан джауду,
джарлы, сеннге?!
Къайдан келдинг,
ызынг сайын
къызыл къанынг
тама -тама
кёк ёзеннге?!
Асланджюрек!
Сени къолунг
ташны къысса,
ташны сууу
чыгъады —
ким этелди
сеннге чалдыу?!

Б о т а й.

Кючю озгъан
чалдыусуз да
джыгъады.
Шаухал, бийим,
он джаш эдик

чек сакъларгъа
сен ийген —
бирер джерде
бирер ёле,
онубуздан
сау къалгъанма
джангыз мен.
Аллын тыяр
мурат этиб,
джан аямай,
кюрешгенек,
кърым аскерни
кёргенлей..
Бирибизге
джюзю баред,
уллу тыйгъыч
болалмадыкъ:
аскер сансыз-санаусузд,
башчысы да
ханны эмчек къарнашыед—
Хан-Гирей.
Кеселмедик джауну джолун,
джер тырнадыкъ,
къарыуубуз
джетелмей.
Кёпюр къоймай
суугъа къуюб,
алларында
келиб турдукъ,
башха мадар
этелмей.
Тохтатыргъа

себеб излей,
бери дери
тёрт кёпюрге
от салдым...
Чегибизде
джау аллына
сирелгенле
он эдик да,
оноуландан
джангыз бири —
мен кьалдым.

Н а у р у з.

Ит кьрымлыла!
Сизге тюбеб,
онугъузну
джанын алмай
ёлмейим!
Джаным саулай
Къарт-Джурт элге
сизни кириб
кёрмейим.
Сиз биреуге
он болсагъыз,
итле кибик,
хап-хап этиб
юресиз,
онубузну
кёрсегиз а,
къоян кибик,
къачыб-къачыб
тешикlege
киресиз.

Атам! Тёзюб
болалмайма —
элде бюгюн табылгъанны
джыяйым да.
алларына
ашыгъайым,
буйрукъ бер!
Кёб эселе,
кёб болсунла,
Кёбден кёбю,
азыракъдан
аз кетер!

Ш а у х а л.

Сабырынга
таш такъ, джашчыкъ!
Джигит Ботай,
къалайдады бусагъатда
джау аскер?!
Сюйгенича келиб турса,
бери бизге,
сен билген бла,
не заманнга ол джетер?!

Б о т а й.

Схауатдан чыгъа болур
бусагъатда
Хан-Гирей.
Суула къобуб келедиле —
эки кюнню
мычыр энтда,

хар суу сайын
кёпюр ишлей.
Башха элlege
бизден сора
чабаргъады
акъыллары,
чынг алгъа уа
Къарт-Джурт элни
тюб этергед
антлары...

М ё л е к.

Нек бермейле
бизге тынчлыкъ,
тюб боллукъла
артлары?!
хар джыл сайын
джасакъ джыя,
урлай-тырнай,
тоймайын,
бёрю кибик,
тау къошлада
къозу-улакъ
къоймайын,
энди антмы этедиле
тохтамазгъа —
юсюбюзден терибизни
седиретмей-
соймайын?!
Наурузум, джаным-кёзюм!
Къайгъы этиб,
джюрек ауруб

башлагъанды,
джашса алкъын
джаула бла
сермеширге...

Д ж а з ы у.

Джаш болмагъан Лейла бла бирлеширге
Джаш нек болду джаула бла сермеширге?!

Ш а у х а л.

Къатын, тохта!
Сёз берилмейд
быллай кюнде
къатынлагъа
сёлеширге,
хар эркиши
джаратылад
джаула бла
тюбеширге.
Быллай кюнде
сауут-саба
сёлешеди,
тохтаб аууз.
Сен айтханча
сабийликден
эртде чыкъгъанд
Науруз.
Бир-эки деб
джыйырма бла
эки джылы

толгъанды,
ма бюгюнча,
джетпен кюнде
джаугъа джаулукъ
этер кибик
болгъанды!

Тынгыла, къатын!
Элде уруш этелмезлик
сабий-субий,
къарт-март къалмай,
келиб, кирсин
къалагъа,
андан сора
джауну кёзю
илинирча бир зат къалмай,
къыз-къатын да
керекдиле,
келиб, бери
бугъаргъа.

Сен бар, къатын,
бар да къара
талай кюннге
аслам халкъгъа
болур кибик,
ашха-суугъа!
Сен да, Ботай,
союлгъанса,
кесек тынчай,
байлау салдыр
джаралагъа!

Сен а, джашчыкъ,
Къарачайдан
аскер джыйыб,
бек хазыр бол
мени орнума
аны аллында
барыргъа...
Тамам иги
хазырлансанг,
эшта, зыккыл
этдирмезсе
сен кесинги
джаулагъа!
Алгъы бурун,
джетигиз деб,
къуугъун джибер
Малкъаргъа,
аскери бла
джетерине
сёзсюз толу
ышанама
Басхан тенгим
Отаргъа.
Андан сора
къуугъун барсын
Къарачайда
элlege,
эртден бла,
кюн чыкъгъынчы.
керекдиле
джетерге.
Не чалкъычы,

не джылкъычы,
не бузоучу
къалмасын,
къазауатха
хазыр болмай,
бир таулу да
атдырмасын
тамбласын!

Аскер аслам
болмасагъыз
боллукъ тюлдю —
джангы джетген
джашчыкъла да
келсинле,
эки кюнню,
солуу алмай.
Хут бла Созар
джашчыкъланы
къылыч оюннга
юретсинле.

Малкъар аскер джетерикди.
Джетер-джетмез
сопалашыб тебремейин,
къарай туруб,
марай туруб,
джау аскерни
бир джанындан
кирсинле.

Бюгюнню да,
тамбланы да
хазырланыб,
бирси кюннге,

танг атаргъа,
джан атыгъыз
джау аллына
биригиб,
Шогъай улу
къылыч урушха
суу устады,
хурзукчула тебресинле.
аны ызындан
тизилиб.

Дууутчула
муджурачы Томпа бла
келликдиле,
аны ызындан
урушха да
барсынла,
ол болмаса,
алларына,
къарт садакъчы
Джаубасьяны
алты тулпар
джашларындан
сайлаб бирин
салсынла.

Учкуландан келгенлени
алыб элтсин
токъмакъ бургъан
деу Баракъ,
кесибизни джашла бла
барыны да
алларына
кесинг сюел,

ал байракъ!
Мен миниучю
атха миниб,
мен тагъучу
бу шыбыла
къылкъыярны
белге такъ.
Джауларыбыз
бел чанчхымы
марадыла,
мени джашым
менден онгсуз
болмагъанын
билсинле!
Бар, Науруз,
ишинг кёдю,
ишлеринги бири къалмай,
барысы да
огъур бла
битсинле!

ЮЧЮНЧЮ КЁРЮНЮУ

Д ж а з ы у.

Кёргенмисиз къумурсхала кюн аманнга
къозгъалыб?

Бу эки кюнню аллай тукъум къозгъалыуда
ётдюрдюле тау элледе таулула.

Эки кюнню, кесим джукъгъа къатышмайын,
бир джанындан былай къараб тургъанма да,
бек гузаба къымылдайла таулула,

тамбла боллукъ уллу тойгъа хазырдыла:
Кърымдан келген къонакъларын сыйлаб
башлаб,
къабдырыгъа боллукъдула исси хычын.
Тёрт элден да аскер бери джыйылгъанд,
Малкъардан да тёртджюз атлы келгенди,
Отар ауруб, джангыз джашы—Батырбекни
аскерине башчы этиб ийгенди..
Эртденбла сермеширге барлыкъ джашла!
Акъ къаланы туурасында, къырдышда,
сабан сюрген ёгюзлеча, солуйла,
джашла кийим тешмегенлей джукълайла,
атларындан джерни алмай джукълайла.
Танг атаргъа, джез тазланы зынгырдатыб,
къараулла къобарлыкъла аланы..
Эки адам джукъламайды къалада—
Науруз бла кёккёз Лейла джукъламайла,
тамбласында не болады ,не къалады,
танг атхынчы, бир тюбешиб къалсынла.
Не эсе да итле бир бек чабалла,
чыкъ, Науруз, тегерекге бир къара,
аны аллына, кёккёз Лейла, сен да чыкъ!

(Науруз чыгыб, тегерекге къараб, сюелиб
тургъан Лейланы да эслемей, ызына тебрейди).

Л е й л а.

Чыкъгъан эдим,
таукел болуб,
джетиб аны
боюнундан
къаты къысыб,

джангыз кере
кёкюрегине
кыысылыргъа...

Д ж а з ы у.

Кетиб кыалад!
Ауузунга кыуут джуммакъ
кыабхан эсенг,
мен боллукъма
Наурузну
чактырыргъа.

(Лейланы тауушу бла, Джазыу
Наурузну ызындан кычырады).

Д ж а з ы у.

Ой! На-у-руз!
Джаным, тохта!

Н а у р у з.

Лейла?! Лейла!
Сен кёреме.
(Тауушунгу
эштгенимде,
тюш болурму
деген эдим,
ийнанмайын!

Л е й л а.

Тюшюнг тюлдю,
Терезеден кёргенимде,
чартлаб чыкъдым

сени аллымга,
уялмайын...

Д ж а з ы у.

Тюшюнг тюлдю!
Болма хомух!
Кеси чыкыгъанд!
Къыз бек суюд!
Уюб турма,
къымылдаргъа
унамайын...

Н а у р у з.

Лейла! Къоркъуб
турадим,
тамбла кетиб
къалама деб,
сени кёрюб
тоялмайын.

Д ж а з ы у.

Бир-бирине
джууукълашмай,
неге къараб
турадыла
бу экиси?/
Теличикле!
Алкын тура
болурмусуз
джукъугъуздан
уянмайын?!

Лейла.

Уят, дейле!
Айыб, дейле!
Намыс, дейле!
Керек болад
сюймекликни
джашырыргъа!
Муратыма
джетер эдим,
эркин болсам
тамбла сени,
къоркъмай чыгъыб,
бир къучакълаб
ашырыргъа!

Д ж а з ы у.

Къаллай тукъум
эркишисе
сен, Науруз?!

Лейла.

Тау адетни
бузмаз эдим!
Джашынырем!
Бугъунурем!
Кече чыгъыб
келмез эдим,
къалмайым деб

аман атха,
тёзгенимча,
энтда тёзюб
турур эдим,
танг атханлай,
тебремесенг
къазауатха!

Бир аман тюш
кёргенме да,
къалтыратад,
титиретед
санымы,
сакъла, джаным,
мени ючюн
къазауатда
джанынгы.

Н а у р у з.

Джанымы да,
санымы да
сени ючюн
сакълайма мен,
таныгъанлы
кесими...

Л е й л а.

Тюненели
тюшюм къоркъуу
тюшюргенд да,
тубан этгенд,

къатышдыргъанд
эсими.

Юч къанатлы
кёрген эдим:
акъ кёгюрчюн,
кёк кёгюрчюн,
илячин,
кёгюрчюнле
бирге учуб
келе элле,
болуб къалды
тюшюм артда
бир ачы.

Қъанаты бла
джел сызгъыртыб,
терк айырды
кёгюрчюнню
кёгюрчюнден
илячин...

Бирге болмай,
биз экибиз
болджал сала
тургъаныма
къалмагъаем
мен ачыб...

Науруз.

Қъоркъма, Лейла,
сау къайтырбыз,
той этербиз,
Қърым аскерни
терк чачыб!

Уруш кьайгъы
болмай кьалса,
боллукъ эдик,
кёб турмайын,
биз бирге:
кесим тынгылаб,
эштген эдим:
атам оноу
бардыраед,
Адурхайгъа
келечиле
иерге..
Ант этеме!
Экибизни
айыраллыкъ
джер юсюнде
кюч болмаз,
ёлюм деген
затдан сора,
биз таныгъан
сюймекликни
чыртда бир зат
хорламаз!

Д ж а з ы у.

Мен а, джигит?
Ант этеме.
мен иш этсем,
туз себерме
ишинге!

Н а у р у з.

Мен ёлдюм деб
эшитгинчинге,

сагъыш этме
кече кѣрген
тюшюнге!
Тюшюнг кертид,
мен урушда
атдан кетиб,
джерге тюшдюм,
деселе.
Тюшюнг кертид:
Къарт-Джурт элге
акъ атымы
адеж тартыб
келселе.
Акъ атымы
адеж тартыб
келселе,
огъай деме,
кѣккѣз Лейла,
Адурхайгъа
башха джашла
келечиле
ийселе.

Л е й л а.

Ой, Науруз!
Сабийликден
мен кесими
хазырлайма
джангыз сеннге,
билиб къал!
Башхалагъа—

башха болсун!
Сен а, джаным,
джанымы да,
санымы да,
къачан суюсенг,
кел да ал!

Д ж а з ы у.

Эй, Науруз,
сын таш кирик,
къатыб турсанг,
созмай тангны
атдырама,
зынгырматыб
тазланы..
Бек уялгъан
ююшсюзю—
башха джашха
буюрама
Лейланы!!!

Л е й л а.

Наурузум!
Акъ атынгы
адеж тартыб
келселе,
сен кирмеген
эки эшигим
тартылсын!
Акъ атынгы

адеж тартыб
келселе,
сенден сора
джарыкъ кѳрмей,
эки кѳзюм,
джабылсын!
Акъ атынгы
адеж тартыб
келселе,
сен тиймеген
джаш санларым,
тюзелмезча,
тартылсын!

Д ж а з ы у.

Бусагъатлай,
тѳгерекни
зынгырдатыб,
тогъуз джез таз
къагъылсын!

(Тазла бирем-бирем акъыртынчыкъ зынгырдаб тебрейдиле)

Н а у р у з.

Нек айтаса,
Лейла, алай?!
ѳлюб кетсем,
джокъ дауум!
мен ѳлсем да,
Сау бол, Лейла,
узакъ болсун

джашауунг.
Сау кьал, Лейла!
Ашыгъайым,
сакълайдыла
Кърымдан келген
къонакъла.

Д ж а з ы у.

Эй, чий тели!
Сёзню кьой да,
болмаса да,
саукъалдыгъа
джангыз кере
къучакъла.

Л е й л а.

Наурузум!
Ашхы джолгъа!
Джанынг саулай
хорлаб кьайт...

Н а у р у з.

Сау кьал, Лейла!
Сау бол энтда!
Сау кьайтырма!
Сау сакъла.

Д ж а з ы у.

Ма былайды
бир-бир джашны

адети,
суюген кызы
кече чыгыб
келгенликге,
танг атдырад,
най-най этиб.

Суюген кызын
кыучакыламай
барат кетиб.

Намыс деген
алтынмыды,
сакылар кибик
аны алай
багыа этиб?!

(Науруз кетеди. Лейла ызындан джырлайды).

Л е й л а.

Кёк чепкенинг
ариу этед,
таб джарашыб,
санынгы,
сакыла, джаным,
джан урушда
мени ючюн
джанынгы.

Джанынг-санынг
джарсымасын,
кёк чепкенинг

сёгюлмесин,
чепкенинги
кём-кёгюне
кызыл-ала
тёгюлмесин!

Кёк чепкенинг
таб джарашад,
иги кюнде
тигилсин!

Къан тёгюлмей
болмай эсе,
джауну къаны
тёгюлсюн!

Кёк чепкенинг,
таб джарашыб,
ариу этед
санынгы.

Сюймеклигим,
кёз къакъмайын,
сакълаб турсун
къазауатда
джанынгы.

Д ж а з ы у.

Кёккёз Лейла!
Сен былай къал.
Аскер къобханд,
мен барайым!
Батырбек бла
Наурузунг,

алгъа чыгъыб,
не эсе да
айтадыла,
мен сейирге
бир къарайым.

ТЁРТЮНЧЮ КЁРЮНЮУ

(Къаланы аллында мийикге чыгыб,
сёлешелле аскерге Батырбек бла Науруз. Аскер хунаны ташасындан, кёрюнмегенликге, дауур бла сауут-саба зынгырдан эштиледі. Джазуу, Науруз бла Батырбекни араларына барыб кириб, Батырбекни имбашындан да билдирмей, кыагыб айтады биринчи сёзюн).

Д ж а з ы у.

Къарачыгъыз, деу Батырбек ма буду!
Бою барды, таб джонулгъанд санлары!
Кёремисиз тулпар джашны борбайын?
Тирмен кыатын ташламайын
джюджекликден,
Тоюб ёсген гугурукга ушаймыд?!

Б а т ы р б е к.

Эй, таулула!
Къарачыгъыз,
Минги тауну
башына!

Къарачайда,
Малкъарда да,
улла суююб
табынабыз
Минги Тауну

къарларына,
бузларына,
ташына!

Кёремисиз,
тауубузну
джитилери
кирсиз кёкге
къарайды?!

Джитилеге
къараб турсанг,
бир ананы
эки чыммакъ
ёшюнюне
ушайды.

Мийикледен
сютча таза,
сютча халал,
чокъракъ суула
энелле,
халкъларыбыз
ёмюрден да
бир ананы
эмчеклерин
эмелле!

Къарнашлабыз!
Бирибизге
джаулукъ этген
барыбызгъа
болад джау!
Бюгюн, джашла,
ёлсек, бирге

ёлейик деб,
къалсакъ, бирге
къалайыкъ деб,
ант этейик,
шагъат болсун
Минги Тау.

Д ж а з ы у.

Нек тынгылайсыз?!
Ант этигиз.

А с к е р.

Ант этебиз!
Ант этебиз!
Ёлсек, бирге
ёлейик,
къалсакъ, бирге
къалайыкъ!

Д ж а з ы у.

Науруз а
Нек тынгылайды?!
Не айтаса,
Науруз?

Н а у р у з.

Эй, таулула!
Къарачыгъыз,
Минги Таугъа,

къалай кирсиэ
джылтырайла
джитиледе
къарлары!
Къалай татлы
кёрюнелле
бизге аны
суулары!
Къалай сууукъ
сингдиреди
аны кёксюл
бузлары!
Къалай ёхтем, деменгиле
сирелелле
аны сослан
къаялары-
ташлары.
Ант этейик,
болайыкъ деб,
тенгнге татлы,
сууларыча!
Ант этейик,
джаугъа сууукъ
болайыкъ деб,
бузларыча!
Ант этейик,
болайыкъ деб,
уруш кюнде
тамам къаты,
аны сослан
ташларыча!
Ант этейик!
Не кюнде да

адамлыкъны
тутууубуз
болсун мийик,
аны чыммакъ
башларыча...

А с к е р.

Ант этейик!
Ант этейик,
адамлыкъны
тутайыкъ деб,
бек мийик!

Д ж а з ы у.

Джаубасьяны
кичи джашы
не эсе да
айтама дейд,
бир тынгылайыкъ!

Д ж а у б а с ь я у л у.

Джашла!
Бюгюн сермешиуде
аслан кёллю
биз болайыкъ!

Джетиб, джау бла
тюбешгенлей,

бирибиз да,
ёлеме деб,
къркъмасын!
Салам чёбге,
терекди деб,
къызбайлыкъдан,
элге айланыб,
джортмасын!

Д ж а з ы у.

Джигитлени
ашырыргъа
чыгыб келген,
къарт анала
нек тынгылайла?!

А н а л а.

Къркъгъан джортсун
къабырлагъа,
къркъгъан джатсын!
къабырлада...

Д ж а з ы у.

Къарт Адемей
Сёз къапчыгъын
ачады...

А д е м е й.

Къызбай джюрек
къояндан да
къачады,
къызбай джашны
сёзю айтыр,
лейдиле,
сёзю айтмаса,
кёзю айтыр,
дейдиле.

Д ж а з ы у.

Джигитлени
ашырыргъа
чыгъыб келген
ариу къызла
нек тынгылайла?!

К ъ ы з л а.

Къызбай болгъан,
джау аллында
бет джоймайын.
тёрк ёлсюн.
Къызбай джашны
эки кёзю
терк огъуна
кёр кёрсюн.

Б а т ы р б е к.

Джигит ёлсе,
ёлгени да
эли ючюн
болады...

Н а у р у з.

Туугъаны да эли ючюн
тууады!

Б а т ы р б е к.

Къызбай ёлсе,
аны ызындан
джукъ къалмайды!

Н а у р у з.

Джигит ёлсе,
джигитлиги
къалады!

А с к е р.

Элни джаудан
эр сакълайды,
эрни сыйын
эл джакълайды.
Биз эл ючюн
Ёлюб кетсек,

таулчукъла,
джигитлики,
кишилики
сизге къоя
кетербиз...

Д ж а з ы у.

Ёсюб келген,
джаш джашчыкъла!
Нек тынгылайсыз?!

Д ж а ш ч ы к ъ л а.

Ант этебиз, ант этебиз,
джигит болуб,
ёсербиз!!!

Д ж а з ы у.

Энди Ботай,
асхай келиб,
ма былайда
сюелсин.
Кетгенлеге
къарт Шаухалны
сёзлери бла
кёл берсин.

Б а т ы р б е к.

Къалайд, Ботай,
Шаухал бийни
саулугъу?

Д ж а з ы у.

Джауума да
берилмесин
бу кюнледе
аны кѳрген
зауугъу.

Б о т а й.

Буту, бели
къымылдамайд,
кеси бери келелмейин
менге айтыб
джибергенди
айтырын...

Тилек тилей,
сакъларыкъды
хар кетгеини
хорлам бла
къайтырын.

Амал болса,
бир итни да
урмасынла,
дегенд къарт,
джауну урмай,
амал джокъду,

ура эсенг,
ур бегирек
деб сёз бард.
Баш юздюрген
кимге сыйды?!
Сый туюлдю,
билебиз!
Джауну башын
юздюрмесек,
джашау бермейд,
кёресиз!
Шаухал айтханд:
«Аталадан
джюрюб келген
бир адетни
сал джашланы
эсине —
джау аскерни
ким кёб кырса,
ол къызладан
сайласын да,
джаратханын
къатын этсин
кесине».

Д ж а з ы у.

Берилсе уа
аллай саугъа,
ким да барыр,
ёшюн тиреб
джаулагъа.

Къаллай тукъум
къууанч берди,
Ботай келиб
джашлагъа!

Шылаб Матай,
биягъында
ушай эди
къырау ургъан
каскагъа. —
Ботай айтхан
Сёз джарашыб,
энди болду
тенг таугъа.
Кесини да

айтыр заты
болур дейме,
тынгылайыкчы
Матайгъа.

М а т а й.

Ичимдсгин,
джашырмайын,
айтайым,
джоппу-джоппу
джауну джыгъыб,
Байдыматны
эри болуб
къайтайым!!!

Ботай.

Энди, Науруз,
мен кесими
тилегими
айтайым...
урушлагъа
атанг бла
барыучанем,
энд сени бла
барайым да,
къайтайым.

Науруз.

Джаранг кёбдю,
бара-бара
турурса сен,
джараларынг
битгенлей.
Алкъын тюлсе
ашыгъырча,
асхакъ къаргъа
алгъа учад,
дегенлей.

Джазыу.

Керти-керти!
Атха налны
ургъанларын
кёргенлей,

бир макъа да
арт аягъын
кѣлтюреед
дегенлей,
сен а къайры
барлыкъ эдинг
была бла,
джара бутну
баймагъынга
сюйрей-сюйрей?!

Ботай.

Сиз къан тѣге,
мен къалагъа
бугъунуб,
ѣтюрюкдю
къатынла бла
турлугъум!
Джау аскерни
барыбызгъа юлешсек,
эки сау бла
джарым джетед
аладан.
Джарам кючню
сауларына джетдирмесе,
джарымларын
къурутурма
дуниядан.

Науруз.

Да кел сора!
Джашла, атха

Минейик!
Керек болса,
Джаныбызны
берейик,
сакълар ючюн
джау джанлыдан
таулары!

А с к е р.

Ант этебиз!
Ант этебиз!
Ууатырбыз
джаулары!

Б а т ы р б е к.

Биз аланы
джартыларын
къойсакъ да,
Былай сермеб,
Сау къоймазбыз
сауларын.

(Къылычын чыгъарыб, эрлей аллын сермейди.
Джазыу, юркген атча, бир джанына секириб, кючден
къутулады Батырбекни къылычындан).

Д ж а з ы у:

Ой, ёсmezлик!
Сермеб, ичими
къотарыб къоя энг да,

ол тот темир кесегинг бла!!!
Бар, атынга мин!
Бар, атынга мин!
Анда сермеше турурса,
Тобасто! Тёрт санымы бу
джызылдагъанына бир
къарагъыз!

(Санларын титиретед).

БИРИНЧИ БЁЛЮМ

ТЁРТЮНЧЮ КЁРЮНЮУ

(Бир огъурсуз тартыула согъуладыла.

Кёк кюкюреген, темир кыжылдагъан, тау оюлуб, ташла дюнгордеген тауушла, бир-бирине къатышыб, эштиледилен ол согъуулада. Джазыу, бир мийик тёбеде олтуруб тургъан джеринден секириб къобуб, тебсеб, чанчылыб башлайды, айтырын да тохтатмай айтыб.

Бириб баргъан кюн тегерекни, от тюшгенча, кызартады.

Тёбе да, истемейге бара тургъан Джазыуну кийими да кыб-кызылдыла).

КЪАЗАУАТНЫ КЪЫЗЫЛ ДЖЫРЫ

Д ж а з ы у.

Дуут тюзде
барады той,
Дуут тюзде
барады къан,
агъады къан,
агъады къан,
барады къан!
Сермешелле
эркишиле!
Бир огъурсуз
тюрю ауаз,
бир эриши,
къуджур сёзле,
бир сыйытла —
къычырыкъла,
хырыдашхан
бир тауушла,
келедиле
къулагъыма!
Келедиле
къулагъыма!
Сермешелле
эркишиле!
Къолларында
къурч къылычла
ойнайдыла,
муджурала
кёкюреклени
тешедиле,
къуу джаяла
бюгюлелле,

тюзелелле —
джюздюрелле
садакъланы...
Джан сакъларгъа
мурат этиб,
темир кюбе,
темир бёркле
кийгендиле
эркишиле...
Барады къан,
агъады къан.
Ма былайды
джер юсюнде,
мен кесими
таныгъанлы:
сермешелле
эркишиле...
Сермешелле
эркишиле!
Озгъан кюннге
къарасам да,
сермешелле
эркишиле:
кийимлери
кийик терид,
таш-агъачды
къолларында
саутлары,
Келлик кюннге
къарасам да,
сермешелле
эркишиле:
къолларында

темир шоккла,
быргыладан
чыгадыла
исси окъла,
къара джерни
терен джарыб,
къара джерге
ёртен салыб,
чачылалла
исси тобла.

Сермешелле
эркишиле!

Барады къан!
Баргъанды къан!
Барлыкъды къан!

Исси къанны
тамчылары
исси къумгъа
агъадыла,
исси къанны
тамчылары
сууукъ суугъа
агъадыла,
исси къанны,
къызыл къанны
тамчылары
чыммакъ къаргъа,
сууукъ къаргъа
агъадыла...

Эй, бурунгу атала!
Эй, бюгюнню атала!
Эй, тамблагъы атала!

Энди келлик
ёмюрлени
туудукълары,
сиз кюндюз кюн
кёрген затны,
тюнюгюзде
этген затны,
тюшлеринде
кече кёрюб,
сескеклениб
уянырла!

Сагъайырла!
Джюреклери,
таууш этиб,
дынгырдарла,
дынгырдарла
дынгырдарла!!!

Сермешелле
эркишиле!
Барады къан,
барад, барад,
барад, барад,
барад, ба-рад...

Къызыб бара кёреме мен,
Аппий харсха тюзелгенча,
бу «барадха» тюзелиб.
Бу «барадны» къояйым да,
Дууут тюзде сермешиюню
баргъанына къарайым!
Кюн батаргъа тебрегенди,
къан тёкгенча, къызартханды тауланы,
эки тюнню, тохтамайын, уруш этиб,

таулу аскер хорлаб барад джаулары!
Шогъай улу къурч къылычын джашнатад,
къонакълагъа исси хычын ашатад!
Хут кѣргенин узунуна джарады!
Батыр Баракъ токмагъы бла урады!
Къарт Джаубасья садакълары джюздюред.
Марагъанын атда кѣоймай тюшюред!
Хут бла Созар джарашалла бек тойгъа:
кѣргюзтелле, кѣргюзтгенни бѣрю кѣойгъа!
Баракъ! Баракъ! Соядыла Баракъны!

Къан джауады:
кѣрмейд Баракъ
сол джанындан
кириб келген
«къонакъны!»
Баракъ кызыб,
буруб барад
токмакъны.
Кѣрдю! Кѣрдю!
Сол джанына
къарайды.
Уруб, Баракъ
Кърым къонакъны
Кѣзюн кѣрге къармайды!
Алай эди этеринг!
Ай аперим!
А-пе-рим!

Джаубасьяны эки джашы,
къындан кылыч чыгъармайла —
джангыз уруб талай джауну джыгъалмайла.
Чегетчикге мукъут болуб кетдиле!
бирер узун къурукъ кесиб джетдиле!

Къурукъланы чий эменден кесгенелле,
быллай кюнде джарар ючюн
эки джаш да ёсгенелле:
барадыла, къурукъланы буруб-буруб,
къонакъланы онун кырыб, бир уруб.
Къарт Адемей
онгсуз болду,
эки кёзю
терден толду,
Къач, Адемей!
Къач, Адемей!
Сирелме да,
джан сакъла!
болумунгу
танийдыла
къонакъла!
Къач, Адемей,
Къач, Адемей,
Къач дейме да!!!
Тебрейд, джарлы,
бир мазанкой
къама бла
джелкенг таба
узалаб...
мен айтханлай,
къачыб кетсенг,
кетерге да
болур эдинг,
аджалынгы
озалаб!!!
Тохта! Тохта!
Чыда! Чыда!
Насыбынга,

тулпар Томпа,
сени кёрюб,
сени таба
чабады...
Джерттер-джетмез
эрлей сермеб,
мазанкойну
тёппесинден
муджура бла
къагъады...
Къалайд, къонакъ?
Дуутчу джаш
керегинги
бердими?!
Айтчын, къонакъ,
джашырма да,
эки кёзюнг джилтин болуб,
апас-апас
кёрдюмю?!
Аны кёрюб,
башха къонакъ,
эс джыйдырмай,
Томпа таба
атылад...
Экиси да залимдиле,
бир-бирине
ёшюнлешиб,
бой бермейле,
кюч къарыугъа
къатылад!
къонакъ, къолунг
талды эсе,
эй, хадауус,

тjou-тjou де да,
эт джануучукъ
къолунга...
Да сен джануу
эте турсанг,
онг къолунг бла
солунга,
Томпа сакълаб,
турлукъмеди?!
киндигингден
беклеб ийиб,
ийди ахрат
джолунга!
Иги этди! Томпа, сеннге аперим!
Энди бар да эт болушлукъ
не Шогъайгъа, не Матайгъа...
Матай шылап болса да,
чабыры бла боза ичмей кёреем!
Кёбню кыргъанд, болмаса да къарамы,
тирилиги, кишилиги озады,
къарамашакъ алтычагъа ушаса да,
Къонакъланы кёзюрлерин джабады.
Еиягъында кёзюр патчах ёлтюрюб,
энд бардырад кёзюр туз бла сермешни.
Бу къабынынг асыры уллу
болду дейме, Матай, сеннге...
Арыгъанса! Къайдан джыкыгъын
Сен ол пелиуан гаммешни!
Тулпар Томпа джетгинчиге тёзмейин,
сени атынг, ачы кишней, джыгъылды...
Ай медет!—деб,
Томпа эрнин къабады.
Да не этгин,

болмайд уруш
ёлюмсюз,
сен ёлсенг да,
джигитлигинг
къалады,
Байдыматха
хапарынгы
айтырла.
Сеннге чабыб
Томпадан да
Науруз алгъа,
барады.
Сени сойгъан
пелиуандан
ол къанынгы
алады...
Науруз да
джаралыды,
ол, кийизден
буштукъ буруб,
джарасына
салады...
Ахырында
Наурузну
къурч билеги
джауну кесе
талады.
Талгъанында,
джайгыз кеси
ёнбир джауну
арасында
къалады...
Э, Науруз! Чыда, чыда!

Ол кѡама бла керилгенни кѡремисе?!
Ёмјорјонде керилмезча бир этчин!
Бас!
Ай, аперим!
Ол бирин да сойландырчы!
Ай аперим!
Артынг таба сакъ бол! Сакъ бол!
Бас аны да!
Ай аперим, Ай аперим!
Ол джандыракѡз зийнаккуну
бир тигилт!
Ай аперим!
Онг джанынгда фыргъаунну
кѡмјолтчу!
Ай аперим! Ай аперим! Апе-рим!
Алты кере аперим!
Энди, Науруз, ол начасны кѡампайтсанг!
Тѡрт бегеджен кѡаллыкъдыла!
Серме, серме!
Бир бек кюсейд джюрегим
аперимни
джети кере
айтыргъа!
Эх, не этейим?!
Кѡалмад кючюнг
кѡампайтыргъа!!!
Эй, кѡайдасыз,
Ботай бла
Батырбек?!
Эй, марджала!
Наурузгъа
ашыгъыгъыз,
керексиз бек!

Экиси да, кылычлары бла ойнай-ойнай,
Джау аскерни кылын джерин келелле,
ызларындан дюрю кыя келелле!
Алгы бурун деу Батырбек джетди да,
Наурузну онгун алган экеуленни думп этди.
Экисин да Ботай келиб думп этди.
Джангыз бири кыалганед да бешеден,
ол начасны Науруз кеси кыампайтды!
Кюн батады. Кырымдан келген кыонаккылары
кыюкелери тауусула башлайды.
Тау аскерни тебиюне чыдамай,
Талайлары тик сюремге ёлюм кыара кыачады.
Джаш ёрюле
ууак малны
сюргенлей,
кыонаккылары
ызларындан
сюредиле,
кыачханларын
кёргенлей:
Тёте улу,
Кыулча улу,
Сыппа улу,
Мингкыой улу,
Шогый улу,
эм артында
кыарт бабасла:
Джаубаскы бла
Адемей!
Аскеринден
бир ёлекни
алыб кыачды
Хан-Гирей!

Батырбек бла
Науруз да,
малкъарладан
джашла алыб,
къонакъланы
джетиб, аллын
тыядыла,
мукъут этиб,
къая раннга
джыядыла...
Кърым къонакъла
къабхан буугъан
бёрюлеге
ушайдыла.
Тура-туруб,
«Сизми джашчыкъ?—
Менми джашчыкъ?»—
дегенча,
алгъа чыгъад
геджеблери...
Бир къолунда
токъмакъ ойнайд,
бир къолунда
къылыч джылтырайд,
къарагъаны —
огъурсуз!
чыгъа тебрейд
аны бла
сермеширге
Науруз!
Батырбек а,
аны тыйыб,
чартлаб кеси

чыгъады...
Сермешелле,
эркишиле!
Экисини
юсюнден да
къан да, тер да
агъады...
Тенгиш болуб,
бири-бирин,
хорлаялмай,
ашхы сылыт
болалла!
Экиси да
челек бла
терни тѣгюб,
чолпу хайыр
алалла!
Сермешелле,
эркишиле!
Шаркъ деб сынды
Батырбекни
къурч кылычы!
Ай медет!
Аны бла къалмай.
онг къолунда
Тѣрт бармагъы
тюз тюбюнден
кесилед.
Эсингдемид,
бери тебреб,
мени къалай
сермегенинг,
Батырбек!

Ма аны ючюн,
эки болуб,
джерге тюшдю
кьолундагъы
тот кесек!
Дерт джетдирдим!
Айыб этме!
Сол кьол бла да
тындырырса,
сен аждагъан,
ишинги...
сау кьолунга
къама ал да
ушчун джаугъа,
къаты кысыб
тишинги!
Алгъы бурун, джангыз уруб,
кьолундагъы
ол токъмагъын
тюшюрдюнг!
Андан сора,
эки сермеб
несини
баш токъмагъын
юздюрдюнг.
Хан-Гирей бла,
къалгъанланы
къалгъанлагъа
адамыча
тюдюрдюнг.
Не десем да,
ётлю джашса!
Сен кесинги

меннге къаты
суюджурдюнг.
Кеч болады! Джарыкъ кёкге ай чыгъаргъа,
къайтыб бар энд
Къарт-Джурт элге хорлам бла!
Къарачайда эм ариу къыз сеникид!
Буюргъанма сеннге, джигит, бирси кече
Адурхайны сурат кибик кёккёзюн!
Намыс тутуб, най-най этген Науруз а,
алсын, барыб, Ачақкуну артыкъ чюйюн.
Да, кеч болад!
Джашла, энди, элге къайтыб, тынчайыгъыз!
Биреу отун джаргъанында,
биреу анга къарай арый эди дегенлей,
сизге къарай, сылыт болуб бошадым—
барайым да бир кесекчик къалкъыйым!

(Джукъу басханы таныла Джазуу кетеди. Ай джарыкъ
тнеди. Лейла, кёзлери джолгъа къарай, кеси джангыз
сиреледи).

Лейла.

Ауруу тийиб,
бу эки кюнню
ауруб турсам,
джугъуму да
билмезем,
джукъ билмейин,
ауруб турсам,
суюгениме
къайгъы эте,
мен от кибик
кюймезем!
Отдан ачы

къайгъы тюшюб,
эки кюнню
джан-джанымы
къармайма!
Аскер къайтыб
келед дейле, —
джолгъа чыгъыб,
Дуут таба
къарайма!
Келлигинги
сакълаб турдум,
Наурузум,
кетгенинде
къойгъан джерден
тебмейин!
Саулай къайтыб
келе эсенг,
къаллыкъ тюлсе,
Наурузум,
мени таба
джетмейин!!
Сау тюл эсенг,
къаллыкъ тюлме
бу дуньяда,
ол дуньягъа
сени излей
кетмейин!!!
Аскер джортуб
къайтыб келед.
Ташлы джол бла —
туякъ таууш
эштиледи,
тынгыласам...

Не этерме,
акъ атында
сени кёрмей,
къан джаугъанын
ангыласам?!

(Джолгъа къарамай, башын энишге тутуб сиреледи.
Науруз атдан тюшер-тюшмез аны таба ашыгъыб
келиб, къатына сиреледи.)

Науруз.

Лейла! Кече
ашхы болсун!
Сюймеклигинг
мени саулай
келтирди!!!

Лейла.

Сау кел! Сау бол!
Кёб сакълатыб,
джаным, мени
джаным саулай
ёлтюрдюнг...
Кёк чепкенинг,
Наурузум,
къалай ачы
къызаргъанд?
Кёбмюд джаранг?
Сеннге этген
ачы къайгъым,
тас болмайын,
эки кюннге джюрегими
джюз джаргъанд.
Сау къалгъанынг

ючюн, джаным,
сеннге артыкъ
джарарма.
Джанынг сауду,
джаранг кетер!
Хар джарангы
тилим бла,
джаларма!
Къууанч бердинг!
Ол туудургъан
джыламукъну
сууу бла
чепкенингден
къан ызланы
джууарма!!!

Н а у р у з.

Лейла! Айгъа
бир къарачын!
Ол таулагъа
бюгечеден
джарыкъ болуб
тууармы?!

Л е й л а.

Ай да мени
къууанчыма
къууанады.
Экибизни
бирге кёрсе,
не ай, не кюн
батмасын...
Экибизге

заран болгъан адамны
ёмюрюнде
тангы джарыкъ
атмасын.

Н а у р у з.

Бу шош кече,
огъурлу ай
джарыкъ тѣкген
сагъатында
таулагъа,
бу шош кече,
сеннге къайтхан
сагъатымда,
ёлюм бериб
джаулагъа,
бу шош кече,
рахатлыкъны
тынч джукъусу
келе тургъан
сагъатында
ёзеннге,
Лейла, Лейла!
Тилейме айт!
Разымыса?
Келирмисе
тамбла огъуна
сен меннге?

Л е й л а.

Ата-ана
этсе игид
ол джууабны...

Мен аланы
къызыма!
Энди, джаным,
мен кетейим
кеч болгъанды.

(Наурузну къатындан бир кесек кетиб,
ахыр сѣзюн айтыб, къачады Лейла).

Тамбла огъуна
Разыма!

Н а у р у з.

Эртден бла
тюбеширбиз!
Джарыкъ тюшле
кѳр, Лейлам!!!

(Науруз, къала таба тебреб, «асса!» деб, бир кере
да аякъ бюгюб, къуанч тыбырлы болуб ташаяды).

ЭКИНЧИ КѳРЮНЮУ

Д ж а з ы у.

Эй, таулагъа бир джарыкъ танг атханды,
таулу аскер джауну хорлаб къайтханды,
акъ къаланы тѳгерегин уллу миллет басханды.
Къуаннганы дарман болуб, къарт бий

Шаухал,
танг атхынчы, тѳшегинден къобханды.
Танг атхынчы айтыб башлаб, тохтамай,

аскерине кёб ариу сёз айтханды.
Кюн мийикге ёрлеб, кызыб келеди,
Шаухал, энтда аямайын, аскерине
халкъ аллында сый бюсюреу береди.

(Къаланы аллында мийикде Шаухал, Батырбек Науруз,
Ботай сиреледиле. Джазыу да барыб алагъа къошулады).

Шаухал.

Эштемисиз,
сейир таууш?!
Ол тауушдан
ёзен къалмай,
къулакъ къалмай
къол, сырт къалмай,
джер толад...
Эштемисиз?
джер юсюнде
мамырлыкъны
джарыкъ джыры
согъулад!!!
Тынгылачыгъыз:
къалай ариу
барадыла
кём-кёк суула,
шоркъулдай!
Къарачыгъыз,
къаллай ариу
кёрюнелле
кёзюбюзге
чыммакъ къарла,

тау башлада
джылтырай...
Къалай сейир
болду джашау,
илячинле
кюн аманны
чаукаларын
чачханлай,
къалай мутхуз
боллукъ эди
джашауубуз,
сиз аладан
къоркъуб кери
къачханлай!

Хорлагъансыз!
Кюрешгенди
хар биригиз
салыб кючюн,
кюрешгенсиз
джурт сакъларгъа,
къынсыз къалгъан
къама кирик,
къалмаз ючюн...
Тау асланла!
Илячинле!
Барыгъызгъа

махтау бериб,
уллу шежде
этейик...

Ичигизден
Эм джигит бла
бу кызладан
эм ариуну
тоюн этиб
энди бююн
тебсейик!

Барыгъыз да
асланласыз —
къайсыгъызсыз
асланыракъ?!
Барыгъыз да
кёб кыргъансыз,
ким кыргъанды
джау аскерден
асламыракъ?

Аскер.

Батырбекди
эм кёб кыргъан!
кёб джылланы
джашасын!

Батырбек.

Эй, джамагъат,
барыбыз да,
аргха турмай,
учдукъ джаугъа.

Эт! десегиз,
ант этейим,
мен береме
алчылыккыны
Наурузгъа!

А с к е р.

Науруз да
кёб кыргъанды —
кёб джылланы
джашасын...

Н а у р у з.

Эй джамагъат!
Тюзюн айтсам,
мен да кырдым.
джау аскерден
бир кесек...
Ант этеме,
джау джанымы
аллыкъ эди,
эрлей джетиб,
къутхармаса
Батырбек!
Мен урушда
этген затны
Батырбекни
бир бармагъы
этгенди.
Мени тюзюм
тюшмегенди —
Батырбекни,

къарачыгъыз —
тёрт бармагъы
кетгенди.

Д ж а з ы у.

Хата джокъду, хата джокъду,
тутушуучу бугъа мюйюзюн
алдырады, дейле!

Б а т ы р б е к.

Эй, Науруз!
Дурус туююлд
эркишиге —
бармакъланы
санаргъа.

М ё л е к.

(Ёрге чыгъыб келиб, Батырбекни къучакълаб).

Къор болайым
сени табхан
анагъа!

Т и ш и р ы у л а.

Къор болайыкъ
сени табхан
анагъа!

Ш а у х а л.

Эй, ,Батырбек!
Сёлешгеним
кёрюнмесин
чырт омакъ.
Къарачайны
сен сакълагъан
тёрт эли да
болсун сеннге
тёрт бармакъ.
Тёрт элни да
маджал къызы
былайдады,
бирге кёзюнг
илинсин..
Джигитлени
джигитисе!
Къара да, кёр
ариуланы
эм ариуун —
игисин...

(Батырбек эки кёзюн энишге ийиб къубулады).

Б о т а й.

Нек тынгылайса?
Къолай тюлмюд

Къарачайны
къыз байлыгъы?

Д ж а з ы у.

Нек тынгылайды,
Теличик?

Б а т ы р б е к.

Бирин къалмай
джаратама,
мен къарнашма —
ала меннге
эгечдиле.

М ё л е к.

Эгечдиле!
Бири болсун
Къарт Отаргъа
келинчик!

Д ж а з ы у.

Къызарады,
теличик!

Ш а у х а л.

Сен бу халкъны
разылыгъын
сюе эсенг,

Батырбек!
Бусагъатдан
къызла таба
тюшюб бар да,
сюйгенинги
сайла терк!
Бирин бар да
тут къолундан,
ма былайгъа
ал да кел...
Бу къызладан
эм насыблы
ким эсе да,
кёрсюн эл.

Б а т ы р б е к .

(Тюшюб барыб, Лейланы къолундан
тутуб келтириб)

Эй, джамагъат!
Мынга дери
тюлд кёргеним-
билгеним...
Бусагъатда
кёргенимде,
ма бу къызгъа
бек илешди,
джюрегим!

Ш а у х а л.

Эй, джамагъат!
Разымыса,
Батырбек бла
ариу Лейла
бир болса?

Д ж а м а г ъ а т.

Бек разыбыз,
бек разыбыз,
Батырбек бла
Ариу Лейла
бир болса

Ш а у х а л.

Эй, Батырбек!
Сайлагъанынг
Адурхайдан
джаратылгъанд,
джангызыд.
Эй, Адурхай,
сюйген тенгим,
быллай ишге
боламыса
сен разы?
Элтемиди
джаш къызынгы
Малкъаргъа?

Д ж а м а г ъ а т.

Бек разыды,
бек разыды
барсын кызы
Малкъаргъа.

А д у р х а й.

Эй, джамагъат!
Бир кече бла
бир кюн болсун
болджалыгъыз
кызыны джолгъа
къуаргъа.

Ш а у х а л.

Кызым, Лейла!
Разымыса,
бир кече бла
кюнден сора
Батырбек бла
кетерге?

(Лейла, болушлукъ излеб, Наурузгъа кыарайды.
Науруз эрлей тюшюб кетиб тебрейди).

Д ж а м а г ъ а т.

Бек разыды,
бек разыды,

Батырбек бла кетерге!

Ш а у х а л.

Сау кюнню да,
кечени да
хазырланыб,
эртденбла,

танг атаргъа.
Эй, джамагъат!
Къууанч этиб,
экисин да

олтуртайыкъ
биз атлагъа!
Экиси да
къууанч бла

джетдирсинле
исси салам
Къарачайдан
Малкъаргъа.

ЮЧЮНЧЮ КЁРЮНЮУ

(Биягъы джарыкъ мекам. Шаухал сыртындан тюшгенди
биягъы тѣшекге. Мѣлек биягъынлай олтурады).

Шаухал.

Наурузну
къайда кёрдюнг,
не этеди,
мыдахмыды,
къалайды?

Мѣлек.

Кѣргееди
аны душман,
аны кѣрсем,
джюрек къаным
джюрюмейин,
тѣрт саным да
бузлайды.
Тынгылаб турма,
О, бузджюрек!
Кеч тюлд энтда —
Адурхайгъа
айт бир зат,
Тыйсын къызны.
Ай, джюрегим,
орнун табмай,
тарс деб, эки
джарылад...

Сен да тынгылаб,
мен да джылаб,
кюн ташайды,
кече келди,
энд мычысанг,
кеч болад!

Ш а у х а л.

Болур болгъанд,
къыздан умут
джюз этед да,
ким болса да
бир алад,
буюрулгъан
алай болур,
адет бла
Батырбекге
къыз къалад!

Адет бузуб,
джорукъ бузуб,
Батырбекге
чырмау болсам,
элим келиб
берсин меннге
джюз налат!!!

М ё л е к.

Сабийликден
бирге ёсюб,

бири бирин
сюйюб тургъан
экисин,
бирге къоймай
башха этген
ол адетни,
ол джорукъну
тейри, уруб,
тюб этсин.

Шаухал.

Тохта, къатын!
Намыс джойгъан
сыйсызлыкъны
биз джашагъан
джерде киши
кёрмесин!
Сени джашынг
ол къыз ючюн
джюз ёлсе да,
адет-намыс
бир кере да
ёлмесин.

Ботай.

(Джанигы киреди).

Шаухал, бийим!
Сен джиберген
саугъалагъа
бек къууанды,
Адурхай!

кёб харакет
джыйгъандыла,
турадыла
къызны джолгъа
хазырлай.

М ё л е к.

Сен кёрдюнгмю
къызны кесин?
Не эте турад,
къалайды?

Б о т а й.

Тейри, кёрдюм.
Джазыкъсындым!
Кёк кёзлери
къыб-къызарыб,
джылайды!

Емюрде да
билмегенме
сизден джукъну
джашыра —
Келиб мени
къутхарсын деб,
айтдыргъанды
Наурузгъа,
кетгенимде,
чыгъыб, мени
ашыра...

М ё л е к.

Ботай, джаным,
Алай эсе,
нек тураса,
джукъ айтмай?!
Айт айтханын
Наурузгъа —
этсин джашчыкъ
этер ишин,
узайтмай.

Ш а у х а л.

Тынчы, къатын!
Эштмегенем,
деме, Ботай,
аузунгдан
сен чыгъарсанг
сёзюнгю!
Алай табды,
алай болса,
тынч кёрюнюр
бир кесекге
Наурузгъа
бушуууна
тёзюмю!
Аны къой да,
Ботай, джаным,
хар нени да
хазырла да,
Наурузну
элт уугъа...

Аджирлени
иги тойдур,
эгерлени,
ачлай кьойдур,
танг атханлай,
тебрер кибик
не эчкиге,
не буугъа!
Алай этсенг,
Ботай, джаным,
кесинги да
кёзюнг аз-маз
ачылыр,
джашчыкъны да
къайгъылары,
алай эте,
кесек-кесек
чачылыр!

(Ботай кетеди).

М ё л е к.

Эй, джаууму
баласыны
болсун быллай
атасы!
Айтыр сёзюнг
ма бумуду,
энд ахрысы —
къысхасы?!

Ш а у х а л.

Тебрегенди
Ачахматны
тирмени!
Андан сора
не айтайым,
не мадарым
бард мени?!

М ё л е к.

Кёбдю мадар!
не мадар да
джарарыкъды —
бек сюелле
экиси да
бир-бирин.
Алайчыгъын
Батырбекге
билдиргенлей,
ол кеси да
билир эди
этерин...
Намыс этиб,
джукъ айтмасакъ,
не келликди
Наурузгъа
намыс-адет
дегенден?!
Батырбекге
билдирейик.
Билсе, алыб
кетерик тюлд

ол Лейланы
тенгинден...

Ш а у х а л.

Нек биледи,
ёлгюнчюннге,
ол ол затдан
чыртда хапар
билмесин,
таза, кирсиз
джюрегине,
Наурузну
инджитдим деб,
аз да къайгъы
кирмесин!

М ё л е к.

Айтмасакъ да,
билликди ол,
эртде болсун,
кеч болсун...

Ш а у х а л.

Биллик тюлдю!
Къатын сени
мындан ары
бош ауузунг
бек болсун!
чакъырмасанг
чырт кирмейди,
дейдиле,
джукъ айтмасанг —
джукъ билмейди,
дейдиле!

Эркишини
ичи бекди:
керөги бла
ат джашыныр! —
дейдиле.
Тилин такъгъан
тиширыуну
ичине уа
сабийи бла
саулай бешик
бек джашыныр! —
дейдиле.

Нафсысынгы
айтхан затын
эшитме да,
намысынгы
айтхан затын
эт, дейле.
Намысынгы
джойдунг эсе,
аман кюннге
джет, дейле!
Аман кюннге
джетер эдик
бюгюн бизни
талар элле
Кърымдан келген
ит джаула!
Намысларын,
адетлерин
унутсала
джаугъа баргъан

таулула!
Адет ючюн,
намыс ючюн,
тенглик ючюн
кыйналмаса
Науруз,
джашау анга,
бара-барыб,
болур эди
татысуз!
Джаш джюреги
ауруса да,
тёзе билсин,
сен да, мен да
тёзейик...
Намыс кетмей,
насыб кетмейд —
биз джашчыкны
кёб насыбын
кёрейик!

(Ай джарыкъ кече Науруз ташха миниб олтурады).

Н а у р у з.

Кёгюрчюнле
бирге учуб
келе элле,
болду, Лейлам,
Тюшюнг артда
бир ачы.
Къанаты бла
джел сызгъыртыб
арабызны
узакъ этди
илячин..
Илячиннге
къуш болурем,
ол болмаса
Батырбек..
Батырбекди!
Батырбек а
болгъанд меннге
джан тёнгек!

(Ботай келеди).

Б о т а й.

Кесинг джангыз
не этесе
былай мында,
Науруз!
Ары къара,
ары къара,
учуб барад
бир джулдуз!

Н а у р у з.

Ботай, аны
кёргюзтюрге.
келемисе?

Б о т а й.

Энд да бири
учуб барад,
кёремисе?

Н а у р у з.

Ботай, тейри,
не эсе да
бард айтырынг —
джашырма.

Б о т а й.

Тамбла уугъа
чыгъарыкъбыз,
тынчаяйыкъ,
бош кечени
ашырма!

Н а у р у з.

Ант этеме,
андан сора

айтыр сёзюнг
энтда бард.

Б о т а й.

Эртденбла
эртдерекчик
тебрегиз деб
айтхан эди
тейри, къарт.

Н а у р у з.

Танг атхынчы,
былайдады
турлугъум!
Сен бар, тынчай,
энд джокъ эсе
былай мында
къуллугъунг.

Б о т а й.

(Кетиб тебреб, къайтыб, айтады).

Тейри, айтмай
кетиб къалсам,
талай кюнню
джукъу джабмаз
кёзюмю.
Къарт билмесин
чырг, Науруз,
бусагъатда

сеннге айтхан
сёзюмю!
Лейлалагъа
ингир ала
Шаухал мени
джумуш бла
ийгенед...
Лейла сеннге,
сакъларыкъма,
кел да къутхар,
дегенед.
Мыдахлыгъы
кёзге келиб,
джюрегими
тарайды..
Мен билген бла,
ол эндда да,
тохтамайын,
джуммай-джуммай,
джылайды.
Сюгенингча
эт, Науруз,
ай чыкъгъанлы
Лейла джолгъа
къарайды...

Н а у р у з.

Бош къарайды,
мадар болса,
къаратмайын
джетерем.
Аны кёрюр

мадар табсам,
мен ёлсем да,
бу дуньядан
ёлдюм демей
кетерем.

Джокъду мадар!
Аны таба
атлар джолум
кесилгенд.

Мен хорламаз,
мен бузалмаз
кючлю оноу
этилгенд.

Аны энди
кёрмезлигим
эсге келсе,
тас этеме
эсими!

Мен эркиши
тюлмеми!—деб
къаты джиб бла
тагъылгъанча
кючден-бутдан
тохдатама
кесими...

Барыр кючюм
къалмагъанды
сен бар, Ботай,
сакъламасын,
де да, айт...
не тюшюнде,
не тюнюнде

мени энди
джокъламасын,
де да, айт...

Ботай.

Ой, Науруз!
Джарсыуунга
джараялсам,
джанымы да,
аямайын,
берлигем.

Тартынмайын
Батырбекге
бир сёз айтсанг,
Лейла бла
кесинг насыб
кёрлюгенг...

Науруз.

Къалай айтдың,
Ботай, алай?!
Батырбекге
джукъ айтхандан
кёб да игид
ёлгеним!
Лейлагъа да
айтма деб, айт,
мени алкъын
сюе эсе,
олду анга
тилегим!

Айт Лейлагъа,
ахыр салам!
Ол кѣууанмай
чырт батмасын
не бир кюню,
не айы.
Бар энд, Ботай!
Бар, бар, Ботай!
Кесим джангыз
мен бир кесек
турайым...

(Ботай кетеди. Джазыу джерден чыккыгъанча
чыгыб айтады).

Д ж а з ы у.

Кесинг джангыз кѣалыб тура кѣреме
Сен аламат, сен намыслы Науруз.
Кече кетиб танг агъарыб келеди.
Сууукъ ташда кесинг джангыз тураса.
Турчун ёрге, ёзен таба бир кѣара,
кѣремисе тизилишиб баргъанланы—
талай атлы джол салгъанла Малкѣаргъа.
Ызларындан тогъуз кѣадыр барады:
Кѣарачайны бернесиди Малкѣаргъа,
Адурхайны бернесиди Отаргъа!
Батырбекди эм аллында баргъан атлы,
экинчиге миниб баргъан Лейлады.
Эм аллында деу Батырбек—тенгингди!
Дууут тюзде джаудан сакълаб джанынгы,
Басхан таба алыб барад джанынгы.

(Науруз, ёрге кьобуб, кетиб баргъан атлыланы
ызларындан къараб джырлайды).

Н а у р у з.

Турналача
Тизилишиб,
барасыз,
Кетсегиз да,
джюрегимде
къаласыз!
Сау бол, Лейла:
Сау бар, Лейла
Къарачайны
унутма!
Сеннге бара
Турлукъма мен
турнала бла,
аяз бла,
булут бла.
Къач келгенлей,
Кём-кёк кёкде
акъ турнала
учсала,
кёкге къараб,
турналаны
санай тур,
Къарачайдан
джазгъы джелле
урсала,
джелге туруб,
чачларынгы
тарай тур!
Бизден учуб,

акъ булутла
Басхан таба
аусала,
сен алагъа,
баш кёлтюрюб,
къарай тур!
Бара-барыб,
джангур болуб,
джаусала,
къачыб кетмей
бир кесекни
алай тур!
Турналача,
тизилишиб,
барасыз,
Кетсегиз да,
джюрегимде
къаласыз!

ТЁРТЮНЧЮ КЁРЮНЮУ

(Науруз биягъы джеринде сиреледи. Биягъы ёзениге къарайды. Кийимлери, алгъынча болмай, бир тюрлюдюле. Джазыу да алгъындан башха тюрлю кийинибди).

Д ж а з ы у.

Ыйыкъ озуб, заман кетиб барады,
Наурузну бушуулары кетмейдиле,
бир джаралы уллу буугъа ушайды.
Мыдах болуб, элден чыгъыб, айланады!
Элге къайтса, Адурхайны юю таба
къарайды,
къарайды да мыдах джырын джырлайды.

СЮИМЕКЛЕНИ КЁМ-КЁК ДЖЫРЫ

Н а у р у з.

Кём-кёк кырдык
джерден чыгъыб,
джерни юсюн
джабар-джабмаз,
мыдах кёзлю
джаралы буу
кёк талада
айланады.
кёк чегетден
чыгъыб келиб.

Кёк талада
кём-кёк кырдык
джаралы буу
отламайды,
кёк талада
шоркьулдагъан
кём-кёк суудан
уртламайды:

Бир кюн аны
къабыргъасын
узун садакъ
тешген эди —
къызыл къаны
кёк талагъа
ууакъ-ууакъ
Тюшген эди.
Ол кюн аны
къычырыгъы,

кёкге чыгыб,
тау сангсытыб,
тереклени
башларына,
гылын къушча,
къонуб къалыб,
шош хауада
ма бюгюн да,
сютча уюб,
тура болур...
Джаралы буу,
ач эсе да,
кёк талада
кём-кёк кырдык
отламайды,
джаралы буу
кёк талада
эркин-эркин
атламайды:
тереклени
башларында
уюб тургъан
къычырыгъын
уятыргъа
къоркъа болур...
кёк чегетде,
шош чегетде
хар терекде
хар бутакъгъа
садакъды деб,
къоркъа болур.
Джар башында
сирелиучю

кёкбаш юйню
тауурасындан
хаман келиб,
къараучанма
мен джашыртын:
Кёкбаш юйде
къыз бар эди,
ол къызда да
эки кём-кёк
кёз бар эди,
ол кёзле да
джюрегиме
кёк садакъла
ийгенелле,
джюрегим да
эки джара
табхан эди.
Бителгенди,
сау болгъанды
мыдах бууну
джаралары...
Джарсымагъан
джараларын
бош къозгъайды,
къызыл къаны
тамгъан джерге,
айлана да,
къайтыб келе.
Мен а келмей
тёзелмейме
кёкбаш юйню
туурасына,
джараларым

джарсыйдыла,
бителирге,
сау болургъа
не эсе да
унамайла.

Д ж а з ы у.

Алай ары бир къарачын, Науруз!
Кимледиле келе тургъан атлыла?
Аллындагъы Батырбекге ушайды,
Онг джанында келе тургъан Лейламыд?
Ант этеме, Адурхайны къызыды!
Қъатапа бла парчалагъа джасаныбды!
Ызларындан келген джашла кёбдюле,
бек омакъды аланы да кийгенлери!
Мындан ары тогъуз къадыр
Джюк джюклениб кетгенед,
андан къайтыб онсегизи келеди!
Шаухал чыгъыб алларына къарайды,
бийчеси да сейирсиниб къарайды,
къала таба келедиле атлыла,
ыйыкъ турмай нек къайтханды Батырбек?
Биргесине нек келтиргенд Лейланы?
Халкъ чабышыб алларына чыгъады!
Акъ атындан эрлей тюшюб Батырбек,
Лейланы да акъ атындан тюшюред!
Алыб барад къарт Шаухалны аллына
Барайыкъ да сен да, мен да къарайыкъ
нек келгенди, не айтады Батырбек?

Б а т ы р б е к.

Эй, джамагъат!
Сизге салам

алыб келдик
Малкъардан!
Шаухал, сеннге
Мёлекге да
Энчи салам
келтиргенме
Отардан!
Андан сора
къарнашыма,
Наурузгъа,
келтиргенме
Лейланы:
Лейла сеннге
буюрулгъанд,
ант этеме,
шагъат этиб
тауланы.
Ант этеме!
Бу эки джан
бир-бирине
джаратылыб
туугъандыла!
Сабийликден
бири бирин
къаты суююб
тургъандыла!
Ма аны ючюн,
чыртда тынгы
табалмадым,
къызы алыб
бери сизге
къайтхынчы!
Сокъур болуб,

сангырау болуб
мен ол затны
сезмегенем,
Лейла кеси
айтхынчы.
Джолгъа чыкъгъан
кюнден бери
хаман джылаб
тургъанында,
терезеден
Къарачайны
тауларына
хаман къараб
тургъанында,
хаман соруб,
джашыргъанын
айтдыргъанем,
къоймайын!
энди бирге
сиз болугъуз,
кёб джашагъыз,
хар биригиз
биригизден
тоймайын.

«Науруз бла Лейланы къолларын бири бирине тутдурады».

Таза тенгсе
сен, Науруз,
Лейладан да
таза болмаз,
ант этеме,
таула къараб
тургъанлай!

Ант этеме,
суюгенинги
къайтарама
элтгенимча
тазалай!
Джангыз кере,
онг къолумда
джангыз къалгъан
баш бармакъ бла
тийгенем!
кёк кёзюнден
чыгъыб келген
джыламугъун
бармагъым бла
сюртгенем!
Эй Науруз!
Ол затымы
кече эсенг,
муратыма
джетеме.
Суюгенинге
билмей тийген
баш бармакъны,
кесиб, харам
этеме!

(Къылычы бла уруб, бармагъын юздюреди.
Лейла «Ой!» деб, джаулугъун Батырбекни къолуна
атыб, къанын тохтатады).

Науруз.

Харам тюлдю,
Эй, джамагъат!
Ана сютча

халал болсун
Батырбекни
бармагы.
Бу баш бармакъ
ёмюрлеге
болуб къалсын,
бек тенгликни,
кишиликни,
къарнашлыкъны,
адамлыкъны
джукъланмагъан
чырагы!

(Батырбекни къаны джагъылгъан джаулукуну,
байракъны тутханча, ёрге тутады Науруз).

Д ж а з ы у.

Тейри, ишле мен айтханча болмалла:
акъ къалагъа төрт элден да эл келед —
Къайда бердим той этерге эркинлик?!
Бермесем да, Науруз да, Лейла да,
намысларын тас этмейин, бир болуб,
насыбларын заманында табдыла!
Батырбек да мен айтханны этмеди,
Этди ол да намыс-адет айтханны,
къызгъа тийген баш бармагъын ол кесди!
Джангыз бармакъ кесилгенин кёргенлей,
намыс мени хорлагъанын ангыладым!
Къарт-Джурт элге келе-келиб, ангыладым:
намысларын сакълайдыла таулула,
а мениге уа ал дейдиле халпама!
Чот алайды! Не этейим?! Кетейим!
Сизге джангыз бир зат айта барайым:

Мен думп болдум! Мен тас болдум!

Джокъма мен!

Сизге энди хата-хайыр келгенлей,

Джазыу алай айтхан эди демегиз!

Мен джокъ болдум! Намыс къалсын сизни
бла!

Кесигизге сиз кесигиз иесиз,

тюз этсегиз—тюз боллукъду джолугъуз.

Терс этсегиз—меннге терслик салмагъыз!

Ма сёз ючюн, мындан чыгъыб, биригиз

юйге бара, бир таш табыб, абыныб,

баш бармагъын анга уруб ачитса,

ант этеме, мен терс тюлме —

абынган джаш

мени къоюб ташны анасын къыздырсын!

Къалгъанла уа абынмайын-сюрюнмейин

юйге джетиб, къаты джукълаб, иги тюшле
кёрюгюз!

Мусса Хаджи-Кишиевич

Батчаев

ПОБЕЖДЕННАЯ СУДЬБА

Драматическая поэма

На карачаевском языке

Редактор А. И. Кубанов

Художник Н. Г. Крицкий

Худ. редактор М. П. Бертник

Тех. редактор Г. М. Хомякова

Корректор К. А.-К. Салпагарова

Сдано в набор 28-X-1974 г.

Подписано в печать 21-VII-1975 г.

Формат 84x108¹/₃₂. Физ. п. л. 4,25. Усл. п. л. 7,14

Уч-изд. л. 5,74. Заказ 5057. Тираж 2600 экз.

ВУ 30588. Цена 77 коп.

Карачаево-Черкесское отделение

Ставропольского книжного издательства.

Черкесск, пл. Кирова, Дом печати.

Карачаево-Черкесская областная типография,

Черкесск, ул. Первомайская 47.

Б 28

Батчаев М. Х.-К. Побежденная судьба. Карачаево-Черкесское отделение Ставропольского книжного издательства, 1975.

С (карач.) 2

136 с иллюстр.

В этой драматической поэме автор воспекает красоту дружбы и верности, мужество и человечность.

Б $\frac{7-43-67}{М 159(03)-75}$ 67 — 75